

Kulturminneplan - Framlegg til planprogram

Bakgrunn

Både Riksantikvaren og Hordaland fylkeskommune oppmodar kommunane til å utarbeide kulturminneplanar, og har også lyst ut tilskot til utarbeiding av planar og registrering av kulturminne. Hordaland fylkeskommune har vedtatt ei målsetjing om at alle kommunane i fylket skal ha vedtatt ein kulturminneplan innan utgangen av 2016. For å nå målsetjinga har fylkeskommunen utarbeida prosjektet *Kulturminneplan i kommunane 2013-2016* som skal følgja opp kulturminneplanarbeidet i kommunane. Kommunane som vert med i dette prosjektet får såleis støtte til utarbeiding av planen og tett oppfølging.

I følgje den vedtekne planstrategien til Austrheim kommune skal det utarbeidast ein kulturminneplan, som skal ha status som temaplan. For å sikre ein god prosess med fokus på medverknad og for å sikre at kulturminne vert tekne omsyn til i arealdelen av kommuneplanen, kommunedelplanar, områdeplanar, private reguleringsplanar og i byggesakshandsaminga, legg ein likevel opp til i all hovudsak å følgje prosesskrava i Plan- og bygningslova for kommunedelplanar (PBL § 11-12 til 11-15).

Planen har fått følgjande arbeidstittel: *Kulturminne i Austrheim frå steinalder til oljealder. Kulturminneplan 2015-2025*, noko som skuldast at kommunen har veldig mange arkeologiske funn frå steinalderen og er ein del av den moderne oljesoga med Mongstad-anlegget.

Bakgrunnen for at det er ynskjeleg å utarbeide ein kulturminneplan er for det fyrste behov for ei kartlegging og vurdering av kulturminner som vil vere ein nyttig reiskap for Austrheim kommune i samband med planarbeid og byggesakshandsaming. I dette ligg må det også liggje nokre prioriteringar av kva bør takast vare på. For det andre kan ei slik kartlegging opne opp for ei spennande formidling av kulturminner og kulturhistoria. Her ligg det også moglegheiter for å skape og forbetre attraksjonar.

Kulturminne og kulturmiljø

Kulturminnelova §2 definerer kulturminne slik:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter som det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Det finst to hovudtypar kulturminne; materielle og immaterielle. Den første gruppa er kulturminne til å ta og føle på, mens dei immaterielle kulturminna er dei som lev vidare som kulturytringar i skriftleg form, eller som eventyr og historier, song og dans. Dette inkluderer såleis mellom anna historiske kjelder og stadnamn. Av dei materielle kulturminna er det to hovudtypar; dei lause og dei faste. Med lause kulturminne meiner ein gjenstandar og objekt som kan flyttast rundt, til dømes inventar i bygningar, gjenstandar frå utgravingar og bilete.

Slik blir kulturmiljø definert i kulturminnelova §2:

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Når kulturminna er del av ein større heilskap, kallar ein det altså eit kulturmiljø. Eit kulturmiljø kan vere eit landskap som er verdt å verne i seg sjølv, og der verdifulle bygningar, tekniske anlegg og andre menneskeskapte innslag bidrar til å gjere landskapet rikare.

Mål og organisering

Austrheim kommune har følgjande mål for kulturminneplanen:

- Planen skal auke kunnskapen om og interessa for kulturminner gjennom fokus på formidling, og prioritere særskilte viktige kulturminne- og eller kulturmiljø.
- Planen skal skape føreseielege tilhøve for eigarar av kulturminne, og informere om tilskotsordningar.
- Planen skal synleggjere potensiale for bruk av kulturminne gjennom vern til næringsføremål.
- Planen skal skape eit godt grunnlag for ei heilskapleg kulturminneforvaltning, mellom anna til bruk i samband med planarbeid og byggesakshandsaming.
- Planen skal skape grunnlag for prioritering av budsjettmidlar.
- Planen skal bidra til å styrkje samhandlinga mellom eigarane av kulturminne, frivillige lag- og organisasjonar og kommunen.

Rådmannen foreslår følgjande organisering av arbeidet:

- Formannskapet vert styringsgruppe for kulturminneplanen.
- Ei administrativ, tverrfagleg arbeidsgruppe koordinerer og gjennomfører planprosessen. Denne gruppa består av avdelingsleiar kultur, avdelingsleiar plan, prosjektleiar utvikling og assisterande rådmann, samt to representantar frå Kyst- og sogelaget.
- I arbeidet vil ein nytte eksterne ressursar, både fagpersonar frå kulturverntenesta i Nordhordland, Hordaland fylkeskommune og eventuelt andre, og lokale lag og organisasjonar, spesielt Kyst- og sogelaget, men også andre kan vere aktuelt.

Prioriteringar i kulturminneplanarbeidet

Kulturminne er ikkje-fornybare ressursar og kan ikkje erstattast om dei vert øydelagde. Det er likevel ikkje mogleg og heller ikkje eit mål å ta vare på alt. I staden bør ein sikra eit representativt utval av kulturminne som viser det typiske og særmerkte for kommunen frå ulike epokar, sosiale lag, næringar og etter ulik byggjeskikk og arkitektur. Ein bør også ta vare på ein del av dei heilt spesielle kulturminna som det kanskje berre fanst eitt eller nokon få av. Fokus bør vera på det som er særmerkt for vår kommune eller vårt område.

For å sikra at ein gjer det rette utvalet, er ein kulturminneplan med oversikt og prioritering av kva for kulturminne ein ynskjer å ta vare på eit naudsynt verkty. I arbeidet med ein slik plan vil det også vera naturleg å sjå utover kommunegrensene til dei andre nordhordlandskommunane i val og prioriteringar av kulturminne, og slik få ei meir heilskapleg regional kulturminneforvaltning.

Kulturminneplanen vil primært ta føre seg materielle kulturminne og kulturmiljø som er faste. Vidare handsaming av lause materielle kulturminne, altså gjenstandar, og immaterielle kulturminne vert ein del av handlingsplanen.

Utover å vera ein reiskap for forvaltning av kulturminne, er formåla med kulturminneplanen å setja kulturminne på dagsordenen, auka kunnskapen og kjennskapen til kulturminna i kommunen, skapa føreseielege tilhøve for eigarar av kulturminne og synleggjera potensiale for bruk av kulturminna i kommunen.

Det er svært viktig å involvera flest mogleg i planprosessen, ikkje minst fordi dette er ein plan som også gjeld kulturminne i privat eige. For å sikra kulturminne og -miljø etter plan- og bygningslova vil vurderingane i kulturminneplanen seinare følgjast opp i reguleringsplanar, i arealdelen i kommuneplanen og takast omsyn til i alt planarbeid og byggesakshandsaming. Rådmannen meiner difor at trass i at planen skal vera ein temaplan, bør ein i hovudsak følgja prosesskrava til kommunedelplanar i plan- og bygningslova.

Austrheim kommune har mange kulturminne. I kulturminnedatabasen Askeladden finn me arkeologiske kulturminne som er eldre enn 1537 og ein del skipsvrak frå 18- og 1900-talet. Mellom dei arkeologiske funna er det ein konsentrasjon på steinalderen. SEFRAK-registret inneheld opplysningar om bygningar og ruiner som er eldre enn 1900. I Austrheim er det spesielt bygg knytt til landbruk og fiske som er registrert.

Det som er registert i Askeladden og SEFRAK er ikkje komplett. I nokre spesielt interessante område kan det difor vere ynskjeleg i samarbeid med fylkeskommunen å få arkeologar til å sjå nærare på for å utfylle Askeladden-registreringane. I tillegg er det løyvd pengar til arkeologiske utgravingar på Fønnes i samband med ny områdeplan. Når det gjeld SEFRAK, er det behov for å foreta ein gjennomgang av dette i samarbeid med Kyst- og sogelaget. I tillegg kjem andre kulturminne som til dømes veganlegg, kaiar, båtar og gjenstandssamlingar, samt nyare tids kulturminne (1900-i dag), mellom anna det som kan karakteriserast som industrielle kulturminne. Såleis vil talet på registrerte kulturminne auke noko gjennom det kartleggingsarbeidet som må gjerast. Når registreringsarbeidet er fullført, må det takast ein gjennomgang for å foreta vurdering av verdisetting og gjere prioriteringar.

Det vil ikkje verte teke ein gjennomgang av immaterielle kulturminne for registrering, vurdering og prioritering, fordi planen då vil verte for omfattande. Slike kulturminne er likevel viktige, og vil verte følgd opp som tiltak i handlingsdelen.

Til trass for forventna auke i talet på registrerte kulturminne, ligg heilskapsbiletet likevel fast: Austrheim er kjenneteikna av særskilde mange spor frå jeger- og fangskulturen i steinalderen og er ein kystkommune med mange kulturminne knytt til fiske og sjøfart. Rådmannen ynskjer difor at planen prioriterer og satsar spesielt på steinalder og kystkultur. I kystkulturomgrepet legg ein ikkje berre det marine og maritime, men også fiskarbonden i breiare forstand.

Disposisjonsskisse

Det vert lagt opp til at planen vert dels kronologisk og dels tematisk med følgjande skisse over kva som bør med:

I: Arkeologiske kulturminne

- Steinalderen
- Bronsealder – mellomalder (ca. 1800 f. kr. – 1537).

II: Kystkultur

- Sjøbuer og naust
- Fiske og fangst
- Kaiar og handelsplassar
- Skipsvrak
- Fyr
- Seglingsmerke

III: Landbruk

- Tun
- Bustadhus
- Løer
- Potetkjellarar
- Kvernhus og stemmegardar
- Uteflorar og torvhus
- Steingardar, gjerdemerke, geilar og rydningsrøyser
- Sag
- Ishus

IV: Religion, organisasjonsliv, offentlege bygg og kommunikasjon

- Skular og andre offentlege bygg
- Tingstove
- Kyrkja og kyrkjegardar
- Bedehus
- Andre forsamlingshus

- Vegar og stiar
- Postkontor

V: Industrielle kulturminne

- Småverksemdar
- Hermetikkfabrikkar
- Verft
- Mongstad

VI: Forsvars- og krigsminne

- Selsøy

VI: Liste over kulturminne

VII: Handlingsplan

- Skjøtsels- og formidlingstiltak av prioriterte kulturminne og kulturmiljø.
- Vidare arbeid med lause materielle (gjenstandar) og immaterielle kulturminne.

Det må utarbeidast kart der kulturminne er plotta inn, men det må vurderast nærare om ein skal ha eit for kvart tema eller eit oversiktskart med dei viktigaste kulturminna. I arbeidet med planen må det også gjerast nokre val knytt til viktige kulturminner og – miljø som kan utnyttast i formidlingssamanheng, både i sjølve planen og når det gjeld oppfølging i handlingsdelen.

Framdriftsplan

Det vert lagt opp til følgjande framdriftsplan:

Tiltak/aktivitet	Tid	Kven
Utarbeiding av planprogram	September 2014	Arbeidsgruppa
Melding om oppstart og utlegging av planprogram på høyring	Oktober/november 2014	Formannskapet
Slutthandsaming av planprogrammet	Desember 2014/januar 2015	Formannskapet/kommunestyret
Arkeologisk kartlegging av aktuelle område	Haut 2014 – vår 2015	Arbeidsgruppa og Hordaland fylkeskommune
Kartlegging av bygningar og andre kulturminne	Haut 2014- vår 2015	Arbeidsgruppa og Kyst- og sogelaget
Verdisetting og prioritering	August 2015	Arbeidsgruppa
Utarbeiding av planutkast	2014-15	Arbeidsgruppa
Statusgjennomgang	Vår 2015	Formannskapet
Planframlegg ut på høyring	Haut 2015	Formannskapet
Slutthandsaming av planen	Desember 2015	Kommunestyret

